

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.42(10-12)-10

УДК 2-4/5: 036.22/159.9

**ПЕРСПЕКТИВИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНЦЕПТІВ НЕОПАТРИСТИЧНОГО НАПРЯМУ
ТЕРАПЕВТИЧНОГО БОГОСЛОВ'Я В УКРАЇНСЬКОМУ
МЕДИЧНОМУ КАПЕЛАНСТВІ***PROSPECTS OF THE PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE CONCEPTS OF
THE NEOPATRIST DIRECTION OF THERAPEUTIC THEOLOGY
IN THE UKRAINIAN MEDICAL CHAPLAINCY***О. Т. Марчук****І. В. Марчук**

Актуальність теми дослідження. Завдяки поверненню у богословський дискурс ХХ століття онтологічно-органічного підходу осмислення сотеріології (розуміння спасіння в конотації зцілення) відбулося відновлення зацікавленості у здобутках східно-патристичної богословської традиції. А головне – збереження і розкриття концептуальної автентики в умовах гостро актуалізованої необхідності усвідомлення (особливо у цей кривавий час війни) безумовної цінності життя людини, її не лише фізичного, а й психічного та духовного здоров'я. В цьому методичному ракурсі науковий доробок видатних представників неопатристичного напрямку християнського терапевтичного богослов'я є особливо аксіологічно значущим і вкрай практично затребуваним.

Постановка проблеми. Зважаючи на активний розвиток капеланського руху в Україні, необхідність випрацювання організаційно-правових норм та основних аспектів діяльності капеланів в охороні здоров'я, формування концептуальної бази у функціонально-прикладному забезпеченні їх роботи чітко актуалізується потреба практичного застосування теоретичних розробок неопатристичного напрямку терапевтичного богослов'я у цій царині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальну основу дослідження склали праці відомих

Urgency of the research. Thanks to the return to the theological discourse of the 20th century of the ontological-organic approach to the understanding of soteriology (the understanding of salvation in the connotation of healing), there was a renewal of interest in the achievements of the Eastern Patristic theological tradition. And the main thing is the preservation and disclosure of conceptual authenticity in the conditions of the acutely actualized need to realize (especially in this bloody time of war) the unconditional value of human life, not only physical, but also mental and spiritual health. In this methodological perspective, the scientific output of outstanding representatives of the neopatristic direction of Christian therapeutic theology is particularly axiologically significant and extremely practically in demand.

Target setting. Taking into account the active development of the chaplain movement in Ukraine, the need to develop organizational and legal norms and the main aspects of the activity of chaplains in health care, the formation of a conceptual base in the functional and applied provision of their work, the need for practical application of theoretical developments of the neopatristic direction of therapeutic theology in this area.

Actual scientific researches and issues analysis. The conceptual basis of the study was made up of the works of

представників неопатристичного напрямку християнського терапевтичного богослов'я: протопресв. Іоанніса Романідіса, митроп. Ієрофея (Влахоса) та Жана-Клода Ларше.

Серед українських учених, громадських активістів, капеланів, які в межах своїх наукових розвідок чи громадських ініціатив торкалися тем медичного капеланства є: Л.-О. Андрійшин, О. Брацюнь, М. Васін, С. Дмитрієв, С. Карвацька, А. Нагірняк, Р. П'яста, Т. Русей, Я. Рохман, О. Руденко, І. Січкарик, А. Чмир, С. Убогов та ін.

Втім, на жаль, у вітчизняній історіографії відсутні комплексні наукові розвідки, які б присвячувались аналізу перспектив практичної реалізації концептів неопатристичного напрямку терапевтичного богослов'я в українському медичному капеланстві.

Постановка завдання. У статті запропоновано основні вектори можливого практичного задіяння цих ідей в царині розвитку українського медичного капеланства на первинних етапах імплементації (кластер освіти), що, власне, й актуалізує дослідницьке зосередження цього дослідження, визначає його основну мету і завдання.

Виклад основного матеріалу. Структурно тема наукової розвідки розкрита в трьох частинах. Найперше, було відтворено святоотцівське вчення про спасіння, досягнення духовної довершеності, святості в духовно-терапевтичних конотаціях базових концептів неопатристичного богослов'я. Розкрито основоположні неопатристичні підходи їх інтерпретації та практичної суспільної затребуваності.

В другій частині дослідження проаналізовано освітні напрями прикладного застосування ідей неопатристичного напрямку християнського терапевтичного богослов'я у сфері українського медичного капеланства (вагомого первинного етапу до його впровадження).

В третій частині роботи запропоновані чіткі рекомендації та пропозиції організаційного змісту перспектив поступового впровадження

well-known representatives of the neopatristic direction of Christian therapeutic theology: Protopresv. Ioannis Romanidis, Metr. Ierofei Vlahos and Jean-Claude Larchet.

Among the Ukrainian scientists, public activists, and chaplains-practitioners who touched on the topics of medical chaplaincy within the scope of their scientific investigations or public initiatives are: L.-O. Andriyshyn, O. Bratsiun, M. Vasin, S. Dmitriev, S. Karvatska, A. Nahirnyak, R. Piasta, T. Rysey, Ya. Rohman, O. Rudenko, I. Sichkarik, A. Chmyr, S. Ubogov and others.

However, unfortunately, in the domestic historiography, there is no comprehensive scientific research, which would be devoted to the analysis of the prospects for the practical implementation of the concepts of the neopatristic direction of therapeutic theology in the Ukrainian medical chaplaincy.

The research objective. In the conducted study, the main vectors of the possible practical use of these ideas in the field of development of Ukrainian medical chaplaincy at the initial stages of implementation (educational cluster) are proposed, which, in fact, actualizes the research focus of this article, defines its main goal and task.

The statement of basic materials. Structurally, the topic of scientific intelligence is revealed in three parts. First of all, the patristic teaching on salvation, the attainment of spiritual perfection, holiness was reproduced in the spiritual and therapeutic connotations of the basic concepts of neopatristic theology. The basic neopatristic approaches to their interpretation and practical social demand are revealed.

In the second part of the study, the educational prospects of applied application of the ideas of the neopatristic direction of Christian therapeutic theology in the field of Ukrainian medical chaplaincy (an important initial stage before its implementation) are analyzed.

In the third part of the work, clear recommendations and proposals for the organizational content of the prospects for the gradual introduction of clinical pastoral care in Ukraine are offered.

клінічного душпастирства в Україні.

Висновки. *Терапевтичні концепти неопатристичного богослов'я є важливим змістовим ядром у формуванні навчальних розробок для підготовки капеланів і помічників капеланів (у межах формальної, неформальної та інформальної освіти), елективних курсів для набуття soft skills здобувачів освіти різних спеціальностей та спеціалізацій формальної освіти. Відповідно, запропоновано практичні результати, фактично, перші спроби реалізації окресленої роботи, а також – конкретну поетапність дій щодо імплементації в життя медичного капеланства на регіональних рівнях.*

Ключові слова: *“терапевтичне богослов'я”, “медичне капеланство”, “паліативна допомога”, “освіта медичних капеланів”, “клінічна душпастирська опіка”.*

Conclusions. *Therapeutic concepts of neopatristic theology are an important content core in the formation of educational developments for the training of chaplains and assistant chaplains (within formal, informal and informal education), elective courses for the acquisition of soft skills for students of various specialties and specializations of formal education. Accordingly, the practical results, in fact, the first attempts to implement the outlined work, as well as the concrete phasing of actions regarding the implementation of medical chaplaincy at the regional levels, have been proposed.*

Key words: *“therapeutic theology”, “medical chaplaincy”, “palliative care”, “education of medical chaplains”, “clinical pastoral care”.*

Актуальність теми дослідження. “Терапевтичний поворот” у християнському богословському дискурсі ХХ століття обумовлений парадигмальними зрушеннями і в самій православній теології. Конкретним змістом таких змін була спроба повернення не лише до “букви”, а головне - “духу” класичної святоотцівської традиції та досягнень пізньовізантійського ісихастського руху, тобто своєрідного оновлення (приведення до відповідності) православ'я, цілковитого звільнення від західнохристиянських неавтентичних для східного християнства деяких доктринальних надбудов. Неопатристичний синтез прп. Іустина Поповича, прот. Георгія Флоровського, прп. Софронія Сахарова, прот. Думітру Станілоае та їх послідовників став тим концептуальним мотиватором розвитку православної богословської думки минулого століття, результати якого пробудили дослідницький інтерес до корпусу патристичних джерел, розкрили змістову багатогранність святоотцівської спадщини, її актуальність і значущість для сучасного теологічного знання. Необхідність комплексного відтворення патристичних ідей зі сфери тріадології, пневматології, хринології, есхатології, аскези, онтології, еклезіології полягає у можливості глибшого розкриття антропологічної проблематики. Реанімування традиційного ортодоксального підходу в сотеріології саме в цій концептуальній перспективі стало першопричиною до особливого зосередження на санологічній і терапевтичній компонентах її осмислення. Відтак, це дало поштовх до актуалізації вивчення святоотцівської спадщини з таких важливих для сучасного суспільства проблем: духовних хвороб та лікування, необхідності комплексного відтворення концепції духовного здоров'я, практичного їх застосування в капеланському сліжінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто згадати з-поміж українських учених, громадських активістів, капеланів тих, які в межах своїх наукових розвідок, громадських ініціатив, прямо чи опосередковано залучались до розробки проблематики медичного капеланства та його впровадження. Зокрема, це: Л.-О. Андрієшин, О. Брацюнь, М. Васін, прот. С. Дмитрієв,

С. Карвацька, о. Р. П'яста, о. Т. Рисей, о. Я. Рохман, о. О. Руденк, о. І. Січкарик, о. А. Чмир, С. Убогов, о. А. Нагірняк, І. Попко, о. В. Козак, о. М. Шкрібинець, о. В. Груца, о. А. Логін, Р. Мельник та ін. Серед останніх навчальних розробок, важливо особливо зосередитись на колективній роботі: Л.-О. Андріїшин, О. Брацюнь, о. Р. П'ясти *“Книга життя: Посібник для медичних капеланів, які працюють у сфері паліативної допомоги”* [1]. Тут уміщено багато корисних порад усім, хто супроводжує осіб, уражених хворобою, насамперед лікарняним капеланам, щодо духовно-психологічного супроводу пацієнтів, їхніх родин і тих, хто втратив близьких. Також неможливо не згадати ще одну працю авторства колективу священнослужителів УГКЦ (Р. П'ясти, Т. Рисея, Я. Рохмана, О. Руденка, І. Січкарика, А. Чмиря), яка присвячена висвітленню поняття психологічної та духовної кризи, проблем пастирського супроводу осіб, які перебувають у кризових ситуаціях *“Мистецтво бути поруч. Служіння медичного капелана”* [8]. Особливої уваги тут заслуговує аналіз проблем, які стосуються синдрому професійного вигорання у священників та його профілактики.

Поряд із цим, окрім переважно психологічних, екзистенціалістських та багатьох інших наративів, якими активно послуговуються сучасні дослідники формуючи контент сучасного українського медичного капеланства, важливо згадати і про вчених-розробників неопатристичного напряму терапевтичного богослов'я як особливо важливого, неймовірно ідейного глибокого, насправду, безцінного джерела формування власне теологічного фундаменту клінічного душпастирства. Яке володіє безмежним потенціалом життєздатних досвідно-сміслових контекстів, а тому й покликане стати визначальним концептуальним ядром цього виду служіння.

Серед когорти сучасних дослідників східнохристиянської святоотцівської традиції цінним є дослідницьке зосередження саме на тих, чії наукові праці вважаються основоположними виключно у теологічних варіантах інтерпретації проблематики духовного лікування та здоров'я, процесу духовної реабілітації. Зокрема, заслуговують особливої уваги ґрунтовні роботи таких представників неопатристичного напряму християнського терапевтичного богослов'я: протопресвітера Іоанніса Романідіса – *“Πατερική Θεολογία”* (*“Святоотцівське богослов'я”*) [14], митрополита Ієрофея (Влахоса) – *“Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία. Πατερική θεραπευτική αγωγή”* (*“Православна психотерапія. Святоотцівський курс лікування душі”*) [3] та Жана-Клода Ларше (про творчий доробок якого необхідно сказати окремо). Оскільки, справді, вагомий внесок у розвиток сучасної терапевтичної теології здійснив саме цей видатний французький патролог. Його праці *“Dieu ne veut pas la souffrance des hommes”* (*“Бог не хоче страждання людей”*) [12], *“Théologie de la maladie”* (*“Теологія хвороби”*) [13], *“Thérapeutique des maladies mentales – l'expérience de l'orient chrétien des premiers siècles”* (*“Терапія психічних хвороб: досвід християнського Сходу перших століть”*) [11], *“Thérapeutique des maladies spirituelles: Une introduction à la tradition ascétique de l'Église orthodoxe”* (*“Терапія духовних хвороб в аскетичній традиції Православної Церкви”*) [10] формують змістову основу для формування прикладних напрямів використання цих досліджень. З найновіших видань досить значний науковий інтерес складають такі як: *“Людське тіло у світлі православного віровчення”* [5] та *“Духовне несвідоме: Православна концепція несвідомого та її застосування в лікуванні психічних та духовних недуг”* [4]. Зокрема, в останній праці автор вказує на залежність психічного життя від духовного, зважаючи на те, що деякі психічні розлади викликані

духовними хворобами, відповідно успіх терапії одних буде залежати від лікування інших. Опираючись на святоотцівську традицію, вчений виявляє існування в людині двох форм духовного безсвідомого, уточнює його природу і функцію співвідносно до паталогії і терапії. В цій праці Жан-Клод Ларше відкриває нові перспективи для розвитку терапії психічних хвороб, з усецілою повагою до християнської антропології, яка може опиратися на багатий досвід лікування людських душ, здобутий впродовж багатьох віків у православній духовній традиції.

Постановка проблеми. Втім, за великим рахунком, ані самі дослідники-патрологи, ані цінні результати їхніх багаторічних напрацювань належно ще не репрезентовані в Україні, їх напрацювання, змістово не залучені до особливо актуальних у наш час практичних напрямів свого можливого застосування (медичного, військового, пенітенціарного капеланства та ін.). Як наслідок, не всі ідеї викладені в низці робіт цих фундаторів та розробників терапевтичного богослов'я патристичної традиції знайшли свій належний відгук у працях українських релігієзнавців, філософів і богословів, належно методологічно не були розробленими та адаптованими до якісно нових сфер свого можливого практичного задіяння. В цьому і полягає основна суть наукової проблематики, яка зобов'язує до її нагального прикладного вирішення. Бо як ніколи саме тепер українська нація потребує всецілої духовної підтримки, усвідомлення важливості формування внутрішнього реально життєздатного, морально стійкого фундаменту й опори заради власного самозбереження, стрімкого розвитку та побудови процвітаючого майбутнього, де саме такого змісту виключно ідейно здоровими наративами будуть поступового загоєні жажливі наслідки війни.

Постановка завдання. Зважаючи на активний розвиток капеланського руху в Україні, затребуваність випрацювання організаційно-правових норм та основних аспектів діяльності капеланів в охороні здоров'я, формування концептуальної бази у функціонально-прикладному забезпеченні їх роботи перед нами стоїть чітке завдання: розкрити перспективи практичного застосування теоретичних розробок сучасного неопатристичного напряму терапевтичного богослов'я у цій царині.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Патристична модель довершеності в духовно-терапевтичних конотаціях базових концептів неопатристичного богослов'я.

Заради ґрунтовнішого сприйняття проблемного поля дослідження, важливими, свого роду пропедевтичним зорієнтуванням розвідки є необхідність окреслити деякі концептуальні посили патристичної традиції, зокрема, вказати на терапевтичні конотації у вченні про спасіння, досягнення духовної довершеності, святості. Поряд із цим, з'ясувати відповідні неопатристичні підходи їх інтерпретації та суспільної затребуваності. Оскільки саме від змістово точної та строгої ліквідності цих ідей у більш доступний для сприйняття сучасним суспільством формат (подання відповідною науково-популярною мовою) за різними напрямками їх прикладного розкриття залежить найцінніше – рівень функціональної ефективності.

Аналіз ключових положень богословських синтезів представників неопатристичного напряму терапевтичного богослов'я дає підстави стверджувати, що ідейною основою висвітлення проблематики духовного лікування і здоров'я є гармонійне поєднання Біблійної і східнопатристичної

сотеріології та антропології. Відповідно, практичне застосування змістових активів патристичної спадщини розкриває можливості глибинного переосмислення в сучасному релігієзнавстві і теології такого вчення про людину, її здібності та стани досконалості, яке розвивали видатні християнські мислителі: Немезій Емеський, свт. Василій Великий, свт. Григорій Богослов, свт. Григорій Ніський, свт. Іоан Золотоустий, прп. Максим Сповідник, блаж. Діадох Фотикійський, прп. Іоан Дамаскін, прп. Симеон Новий Теолог, свт. Григорій Палама та багато інших. Власне, у межах східнопатристичної теологічної традиції концепція духовного здоров'я й лікування є логічно пов'язаною з онтологічно-органічним підходом у сотеріології, як нормативним для православної традиції, суть якого полягає у твердженні: спасіння і є отим духовним зціленням людської природи, а не тільки юридичним виправданням грішників. Відповідно, патристичне розуміння перспектив досягнення духовного здоров'я передбачає оптимістичний погляд на духовний потенціал і здібності людини, які, при співдії божественної благодаті й практики чеснот (набуття особистістю навичок благочестя), уможливають практичне його втілення в енергійно теантропічному (боголюдському) способі життя.

Якщо ще більш чіткіше визначити сам методологічний принцип, то концептуально закладений потенціал здоров'я розкривається в антропологічній христоцентричності та христорогічності, що, власне і виявляє еталонні показники духовного здоров'я людини. Констатована христоцентричність антропології, христорогічність з автентично унормованою функціональною основою досягнення усецілості-здоров'я розкривають глибинний зміст східнопатристичного розуміння теантропічних ідеалів духовного здоров'я як реалізації промислительно (ікономічно) спроектованої терапевтичної основи єдиноможливого способу та шляху його досягнення у Боголюдському способі (тропосі) співдії природ. Як результат, патристичний інваріант підходу до осмислення духовного здоров'я дозволяє виявити духовно-терапевтичну значущість промислительно закладеної перспективи та можливості оздоровлюючого (лікувального) преображення природи кожної людини в співдії (синергії) Божественно-іпостасної єдності, тобто енергійної (благодатної) єдності зі Спасителем Ісусом Христом [6, с. 175].

Але чи настільки значущими для представників неопатристичного богослов'я є можливості практичної реалізації ідей святоотцівської спадщини у різних напрямках соціального служіння, в тому числі в медичному капеланстві? Для того, аби запропонувати об'єктивно унаочнюючу відповідь, необхідно хоча б коротко відтворити основні думки з цього приводу ідейного натхненника повернення до терапевтичного підходу в осмисленні східнопатристичної богословської традиції, одного із перших грецьких богословів, який звернув свою дослідницьку увагу на терапевтичний потенціал православ'я та його концептуальний фундамент – східну патристику – протопресвітера Іоанніса Романідіса (1927 – 2001 рр.). Він вважається класичним представником неопатристичного синтезу (за думкою відомого українського релігієзнавця Геннадія Христокіна – неопатристичного об'єктивного ідеалізму), а тому однозначно необхідним для православ'я вважав відтворення ісихастської традиції, вчення про обоження (набуття божественних властивостей без зміни людської сутності, богобачення за благодаттю) та просвітлення, умну (розумову) молитву [9, с. 254]. Зокрема, в своєму лекційному курсі з “Догматичної теології”, який він читав у Фессалонікійському університеті, вчений однозначно стверджує: “Православна традиція пропонує нам метод зцілення розуму

людини, тобто її душі”. Таке зцілення “...складається з трьох стадій духовного зростання: очищення від пристрастей, просвітлення благодаттю Святого Духа та обоження”. На його думку, “обоження, тобто стан богобачення – це запорука зцілення, цілковитого зцілення. Оцей зцілюючий метод, оце лікування, яке пропонує православна традиція, передається з покоління в покоління людьми, які досягли просвітлення та обоження і стали зцілителями для інших” [14]. І тут важливо звернути увагу на те, що духовно-терапевтична значущість зцілення розуму (найперше вищого енергійного прояву цієї сили душі) та його поетапності (відтак і всієї духовної природи людини) як автентичного методу – виявляє “суть ортодоксальної традиції”. Вчення про природне та надприродне споглядання, очищення заради досягнення просвітлення та обоження у протопресвітера Іоанніса набуває практичного характеру свого відтворення і не тільки на внутрішньому (особистісному), а й на міжособистісному рівнях. Тобто констатується факт спроможності передачі цього “зцілюючого методу” не просто як певних книжних знань, але, передусім, як успадкування досвіду – властивого для східнопатристичної традиції – досвіду осяяння (просвічення Божою благодаттю) та обоження [6, с. 165].

Отець Іоанніс Романідіс намагається донести до своїх слухачів геніально просту ідею, яка відображає одну із ключових позицій всіх представників неопатристичного напрямку терапевтичного богослов'я: для того щоби людина відчула животворчий вплив православного віровчення його потрібно не просто відсторонено пізнавати як деяку систему непорушних істин – догматів, а повсякчасно та якомога уважніше й точніше діяльно утверджувати, намагатися жити у цілковитій відповідності з ними, виконувати їх. Бо ж, насправду, тільки за таких умов, православне віровчення стане для кожного, хто його приймає *живим* досвідом і досвідом *життя* у Бозі, *живим* благочестям. Тобто східнопатристична традиція є фундаментом не якоїсь відстороненої релігійної теорії чи абстракції, набором хоча і вражаючих своєю глибиною системно упорядкованих, утім ніби лише теоретичних богословських композицій, а, насправді – реальним переживанням духовного оздоровлення, можливості досягнення досконалості та спасіння [6, с. 166-167].

Отже, багатий досвід віри та її практичного втілення у житті за нормами східнохристиянської патристики несе в собі колосальний духовно-терапевтичний потенціал і його неможливо обмежити у перспективах позитивно-практичного застосування. Доконечна необхідність передачі цього духовно “зцілюючого методу”, - на думку о.Іоанніса, - якою за своєю суттю і є православна традиція не як теоретизування, а як успадкування справжнього (відповідного оригінальній давньохристиянській святоотцівській практиці) досвіду очищення від пристрастей, просвітлення благодаттю Святого Духа та обоження, власне, і покликає до цього [14].

2. Терапевтичні концепти неопатристичного богослов'я в українському медичному капеланстві: кластер освіти.

В цій частині дослідження важливо чітко і конкретно вказати на освітні перспективи прикладного застосування ідей неопатристичного напрямку християнського терапевтичного богослов'я у сфері українського медичного капеланства (як вкрай важливого первинного етапу до його впровадження).

У вітчизняному освітньому середовищі терапевтичні концепти неопатристичного богослов'я можуть бути практично задіяними як:

1. Концептуальна основа для формування богословсько-практичної частини дисциплінарного комплексу уніфікованих програм для підготовки

капеланів і помічників капеланів (у межах формальної освіти):

1.1. Клінічної душпастирської освіти початкового і першого базового рівня.

1.2. Запланованої Громадською радою при МОЗ України з питань співпраці з ВРЦіРО програми поглибленого другого, супервізорського та менеджерського рівнів сертифікованої освіти медичних капеланів. Зокрема, розробки програми циклу спеціалізації з клінічної душпастирської освіти другого (поглибленого) рівня, а також програм циклів вторинної спеціалізації з капеланського менеджменту в охороні здоров'я та супервізії у клінічній душпастирській освіті на післядипломному етапі навчання.

Важливо, що цикл професійно спеціалізованої підготовки за початковим рівнем можуть проходити здобувачі вищої освіти ОР Бакалавр, за базовим рівнем – здобувачі ОР Магістр спеціальності 041 “Богослов'я” у форматі елективних курсів, якщо це передбачено відповідними освітніми програмами. А в перспективі набуття комплексу надпрофесійних soft skills вивчення вибіркового курсу початкового рівня з клінічної душпастирської освіти є можливим і важливим для всіх бажаючих здобувачів вищої освіти будь-яких освітніх програм.

У цьому напрямку роботи необхідно відзначити науково-методичний доробок колективу молодих вчених Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в межах виконання теми наукового проєкту: “Соціальна функціональність релігії в умовах масштабних небезпек: ідейно-теоретичний на практичний виміри” (0121U109446). У ході реалізації науково-дослідницьких завдань першого етапу проєкту (“Діяльнісний та комунікативно-терапевтичний потенціал релігії в умовах стихій та епідемій”) було розроблено та рекомендовано до впровадження робочу програму навчальної дисципліни “Основи клінічної душпастирської опіки” як вибіркового спецкурсу для підготовки студентів ОП “Релігієзнавство” та “Богослов'я” Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [7]. Відповідно методично адаптовані розробки цього курсу були впроваджені і в навчальний процес Хмельницького економіко-правового коледжу Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ “ВНЗ “Міжрегіональна Академія управління персоналом””. Окрім того, результати наукових та методичних напрацювань цього дослідницького колективу слугували матеріалом і для формування тематичного блоку “Духовний супровід паліативних хворих” робочої програми з циклу спеціалізації “Паліативна допомога” для сестер медичних закладів охорони здоров'я Чернівецької області та були впроваджені в освітній процес на відділенні післядипломної освіти Чернівецького медичного фахового коледжу.

2. Прикладний богословський інструментарій забезпечення високоєфективного рівня надання душпастирської опіки в закладах охорони здоров'я та поза їх межами засобами неформальної та інформальної освіти. Зокрема, засвоєння концептуальної бази неопатристичного напрямку терапевтичного богослов'я є актуальним і для можливостей безперервного духовного та професійного зростання душпастирів охорони здоров'я шляхом долучення до проведення, відповідно змістово наповнених професійних курсів, семінарів, тренінгів, науково-практичних конференцій, круглих столів, симпозіумів, з'їздів, онлайн освіти (концептуально спеціалізованих інтернет-ресурсів, мобільних додатків, онлайн курсів, вебінарів), закордонних стажувань та ін.

За цим напрямком роботи колективом дослідників ЧНУ ім. Ю. Федьковича

теж було організовано низку заходів на регіональному та міжнародному рівнях.

29 червня 2021 р. на базі Чернівецького університету був проведений науково-методичний семінар “Облаштування релігійного життя під час пандемії COVID-19 у вимірах віросповідної та соціальної відповідальності” за участі душпастирів, представників академічної спільноти та органів державної влади. Варто відзначити й роботу круглого столу “Соціальна функціональність релігії в умовах масштабних небезпек”, організованого співробітниками кафедри філософії та культурології філологічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича у рамках проведення міжнародної наукової конференції “Гуманітарний дискурс в перспективі XXI століття: методологічні засади” (5-6 листопада 2021 р.). Захід, який загалом об’єднав 80 науковців (серед яких 23 доктори та 40 кандидатів наук) з різних куточків України та закордону [2]. За результатами конференції молодими вченими Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в межах виконання теми наукового проєкту 71.801, підготовлено резолюцію, з відповідними підсумками експертної та науково-практичної сесії засідання Круглого столу (6 листопада 2021 року), в якій авторами цієї розвідки (у тій її частині, яка стосувалася медичного капеланства) запропоновано низку пропозицій та рекомендацій. Важливо зауважити, що ці пропозиції із належними супровідними листами були спрямовані Департаментам охорони здоров’я Чернівецької, Тернопільської, Івано-Франківської та Львівської обласних державних адміністрацій; Громадській раді при Чернівецькій обласній державній адміністрації; Чернівецькій обласній Раді Церков та релігійних організацій; Управлінню культури Чернівецької обласної державної адміністрації; Релігійним організаціям Чернівецької області; Громадським організаціям області (валеологічного спрямування діяльності); Медіа-структурам області, з відповідним зобов’язанням наукових співробітників проєкту щодо співпраці й надання результатів власних наукових розробок.

3. Пропозиції щодо перспектив упровадження клінічного душпастирства в Україні: організаційний аспект.

Відповідно до статті 9 Європейської конвенції з прав людини, статті 35 Конституції України, частини другої статті 287 Цивільного кодексу України, частини першої статті 6 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я”, статті 21 Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” забезпечення правомочності задоволення духовних потреб осіб, які перебувають у закладах охорони здоров’я нашої країни хоча формально і є дієвим, втім, на превеликий жаль, системно та організаційно-практично чітко ще не врегульованим. Наразі ефективне здійснення душпастирської опіки у вітчизняній системі охорони здоров’я вимагає імплементації в життя цілого комплексу організаційно-правових положень, низки підзаконних нормативно-правових актів, які ще й дотепер належно не реалізовані. А тому активна робота на законодавчому рівні щодо: по-перше, визначення правових та організаційних засад здійснення душпастирської опіки у системі охорони здоров’я України, а по-друге, необхідності їх покрокового впровадження є, буквально, на “порядку денному” нинішнього суспільного запиту в потребах духовної підтримки.

Відповідно, перспективними можливостями роботи медичного капелана є забезпечення саме цієї духовної підтримки та супроводу:

1. Безпосередньо самих пацієнтів у медичних установах. “Присутність його біля хворого є іншою, аніж медичного працівника, оскільки це інші розмови й інший погляд на особу”, - зазначає співробітник кафедри паліативної та хоспісної допомоги Національної медичної академії післядипломної освіти імені Платона

Шупика, експерт МОЗ України з напрямку “Паліативна та хоспісна допомога. Геріатрія”, лікарка Олександра Брацюнь [1, с. 120].

2. Хворих, які лікуються вдома (зважаючи на те, що багато хто з пацієнтів за можливості бажає лікуватися вдома). Зокрема, особливо актуальною є можливість роботи у межах мультидисциплінарної команди виїзних/консультативних відділень паліативної допомоги.

3. Родичів пацієнтів. Це теж має особливий стосунок щодо духовної опіки паліативних хворих та їх рідних.

4. Медичних працівників, тобто усіх, хто безпосередньо надає медичну допомогу. До прикладу, з лютого 2021 р. Львівська обласна рада реалізовувала проекти реабілітації медиків, особливо тих, які перенесли коронавірус. Окрім того, варто чітко усвідомлювати і нинішні надскладні умови роботи медиків під час війни, парамедиків на лінії фронту – це люди героїчної праці, яким зараз особливо необхідна емоційна та духовна підтримка й допомога, а відтак – реабілітація.

5. Можливості реалізації превентивних заходів, тобто піклування про духовне здоров'я населення. Чим, власне, й активно займається Церква. Утім, постійні виклики сучасності зумовлюють потребу в розробці, звичайно, цілком вірних віросповідній істині та її базовим формам практичного відтворення, однак цілком доступній і зрозумілій для сучасної людини мові й способі подання. Тобто випрацювання ефективних методів, стратегії душпастирської опіки в умовах особливих викликів. Важливо надати методичні можливості кожному священнослужителю проводити душпастирську роботу за чітко опрацьованими запитами.

Окрім того, важливим сегментом діяльності медичного капелана є робота у біоетичних комісіях, що діють у медичних закладах. Оскільки віднайдення шляхів конструктивного вирішення медичних проблем із важливою етичною компонентою є надзвичайно важливими. І за цими напрямками роботи також особливо затребуваними будуть розробки сучасних богословів у галузі патристики (сприятиме комплексному вирішенню нагальних викликів сьогодення, пропозицій їх практичного розв'язання).

Загалом усвідомлення необхідності активного долучення до процесу інтеграції інституту професійної душпастирської допомоги у систему охорони здоров'я України, зважаючи на важливість консолідації зусиль держави, наукової, професійної та релігійної спільнот щодо організаційно-правового врегулювання діяльності капеланства як ціннісно важливого соціального інституту у сфері охорони здоров'я вимагає від нас хоча б розпочати процес комплексного, поетапного вирішення назрілих проблем, зокрема, у рамках реалізацій таких пропозицій:

1. Департаментам охорони здоров'я обласних державних адміністрацій сприяти у проведенні:

- *анкетного опитування керівників закладів охорони здоров'я щодо перспектив створення капеланських служб на базі очолюваних ними закладів.* Мета – підвищення обізнаності медичної спільноти з питань капеланства, здійснення моніторингу громадської думки щодо можливостей напрацювання ефективних моделей співпраці з надання душпастирської допомоги у закладах охорони здоров'я.

- *анкетування медичного персоналу щодо виявлення необхідності:*

а) роботи капеланських служб (перспективи та особливості практичної роботи мультидисциплінарних команд у закладах охорони здоров'я);

б) набуття духовних компетентностей медичних працівників, як важливої складової їх професійної готовності до роботи, зокрема, у сфері паліативної та хоспісної допомоги [15, р.128], а також духовно-моральної резистентності медичного персоналу щодо проблем професійного вигорання, особливо у нинішніх надскладних умовах війни.

- анкетного опитування пацієнтів та їх родичів щодо:

а) можливості надання душпастирської допомоги у закладах охорони здоров'я в т.ч. стаціонарних/виїзних/консультативних відділень паліативної та хоспісної допомоги.

б) виявлення потреби належних проявів духовної компоненти в деонтологічній площині роботи медичних працівників з пацієнтами та їх рідними.

2. На основі проведеного моніторингу працівникам профільно зорієнтованих науково-дослідних установ, підготувати результати дослідження, представити їх для оцінки відповідними експертними групами Департаментів охорони здоров'я обласних державних адміністрацій та МОЗ України, що слугуватиме важливим науково-дослідницьким підґрунтям:

- виявлення напрямів і механізмів взаємодії, напрацювання ефективних моделей співпраці керівного складу закладів охорони здоров'я, медичного персоналу, пацієнтів та їх родичів із капеланською службою, і як результат,

- накреслення життєздатних принципів організаційного забезпечення душпастирської опіки у сфері охорони здоров'я України;

- розробки навчально-методичних рекомендацій з організації душпастирської опіки у закладах охорони здоров'я.

3. Громадським радам при обласних державних адміністраціях створити тимчасові Робочі експертні групи з представників релігійних та освітньо-наукових організацій області, експертів відповідних підвідомчих департаментів і відділів обласних державних адміністрацій щодо можливостей та перспектив запровадження медичного капеланства у межах області.

Завданнями Робочих експертних груп визначити розробку проєктів наступних документів:

- Концепції та Плану дій щодо впровадження професійного капеланства у сфері охорони здоров'я області (обговорення можливості запуску пілотних проєктів щодо створення капеланських служб в закладах охорони здоров'я).

- Долучитись до розробки примірних програм клінічної капеланської (душпастирської) підготовки для налагодження процесу підготовки фахівців на місцевому рівні;

- Розглянути та внести пропозиції у Проєкт положення про капеланство у сфері охорони здоров'я України, зважаючи на регіональні організаційні контексти;

- Долучитись до розробки Етичного кодексу капелана в охороні здоров'я України;

Окрім того, ініціювати створення душпастирських рад при департаментах охорони здоров'я обласних державних адміністрацій.

4. Релігійним організаціям на регіональному рівні активізувати процес створення та/або розвитку душпастирського служіння у сфері охорони здоров'я шляхом:

- формування капеланських структурних підрозділів на обласному та місцевому рівнях;

- забезпечити добір і розпочати роботу щодо організації та забезпечення

навчальної підготовки капеланів та їх помічників до такого виду служіння.

Висновки. Отже, відновлення зацікавленості у здобутках східнопатристичної богословської традиції, оригінального, автентичного розкриття сотеріології відбулося завдяки поверненню у богословський дискурс ХХ століття онтологічно-органічного підходу її осмислення (розуміння спасіння в значенні зцілення). В цьому методракурсі науковий доробок видатних представників неопатристичного напрямку християнського терапевтичного богослов'я є особливо аксіологічно значущим і вкрай практично затребуваним, особливо за сучасних викликів повномасштабної війни, необхідності духовної та психологічної реабілітації воїнів, усіх постраждалих та їх сімей. Практичне задіяння цих ідей в царині розвитку українського медичного капеланства передбачає можливості формування навчальних розробок для підготовки капеланів і помічників капеланів (у межах формальної, неформальної та інформальної освіти), елективних курсів для набуття “м'яких навичок” здобувачів освіти різних спеціальностей та спеціалізацій формальної освіти. Щодо практичної реалізації пропонувананих можливостей відзначено доробок колективу молодих вчених Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в межах виконання теми наукового проєкту 71.801 (0121U109446).

Із запропонованих рекомендацій та пропозицій організаційного змісту перспектив поступового впровадження клінічного душпастирства в Україні зосереджено увагу на налагодженні співпраці з профільно відповідними структурами органів місцевої та центральної влади, науково-дослідними інституціями, громадськими та релігійними організаціями, що сприятиме напрацюванню взаємно ефективних моделей роботи з надання душпастирської допомоги у закладах охорони здоров'я України.

Список використаних джерел:

1. Андріїшин, Л-О, Брацюнь, О & П'яста, Р, протоірей 2020, *Книга життя: посібник для медичних капеланів, які працюють у сфері паліативної допомоги*, Київ, 266 с.
2. *Гуманітарний дискурс у перспективі ХХІ століття: методологічні засади. Соціальна функціональність релігії в умовах масштабних небезпек* 2021, Програма міжнар. наук-практ. конф. та круглого столу, 5-6 листопада 2021 р., м. Чернівці, с. 12-16. Доступно: <<https://cutt.ly/НМК1VRo>> [25 Липень 2022].
3. Иерофей, Влахос, митрополит 2012, *Православная психотерапия. Святоотеческий курс врачевания души*, Сергиев Посад: ТСЛ, 368 с. Доступно: <<https://cutt.ly/yTXWHRx>> [24 Липень 2022].
4. Ларше, Жан-Клод 2021, *Духовное бессознательное: Православная концепция бессознательного и ее применение в лечении психических и духовных недугов*, Москва: Изд-во Сретенского монастыря, 302 с. Доступно: <<http://surl.li/atycq>> [25 Липень 2022].
5. Ларше, Жан-Клод 2021, *Человеческое тело в свете православного вероучения*, Москва: Изд-во Сретенского монастыря, 134 с. Доступно: <<http://surl.li/atyil>> [25 Липень 2022].
6. Марчук, ОТ 2017, *Концепція духовного здоров'я в антропології східної патристики*. Дисертація кандидата філософських наук, Київ, *Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*, 220 с.
7. Марчук, ОТ 2021. *Основи клінічної душпастирської опіки*. Силабус навчальної дисципліни. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 17 с. Доступно: <<https://cutt.ly/ММК9ІМе>> [24 Липень 2022].
8. П'яста, Р, Рисей, Т, Рохман, Я, Руденко, О, Січкарик, І & Чмир, А 2020, *Мистецтво бути поруч. Служіння медичного капелана*, Львів: *Колесо*, 216 с.
9. Христокін, ГВ 2021, *Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях*. Монографія, Ірпінь: *Університет ДФС України*, 404 с.
10. Larchet, Jean-Claude 2000, *Thérapeutique des maladies spirituelles: Une introduction à la tradition ascétique de l'Église orthodoxe*, CERF, 864 p.
11. Larchet, Jean-Claude 2007, *Thérapeutique des maladies mentales – l'expérience de l'orient chrétien*

des premiers siècles, *CERF*, 180 p.

12. Larchet, Jean-Claude 2014, Dieu ne veut pas la souffrance des hommes, *CERF*, 159 p.
13. Larchet, Jean-Claude 2016, Théologie de la maladie, *CERF*, 172 p.
14. Ρωμανίδου Ι, πρωτοπρεσβύτερος 2004. Πατερική Θεολογία, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρακαταθήκη. Available from: <<http://surl.li/atylu>> [25 July 2022].
15. Tymofiiieva, MP, Marchuk, IV & Marchuk, OT 2022, 'Spiritual and personal orientation of nurses' practice in dealing with palliative patients'. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, (7), 118-130. Available from: <<https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-9>> [25 July 2022].

References:

1. Andriishyn, L-O, Bratsiun, O & Piasta, R, protoirei 2020, *Knyha zhyttia: Posibnyk dlia medychnykh kapelaniv, yaki pratsiuut u sferi paliatyvnoi dopomohy (The Book of Life: A Guide for Medical Chaplains Working in Palliative Care)*, Kyiv, 266 s.
2. *Humanitarnyi dyskurs u perspektyvi XXI stolittia: metodolohichni zasady. Sotsialna funktsionalnist relihii v umovakh masshtabnykh nebezpek (Humanitarian discourse in the perspective of the 21st century: methodological principles. Social functionality of religion in conditions of large-scale dangers)* 2021, Prohrama mizhnar. nauk-prakt. konf. ta kruhloho stolu, 5-6 lystopada 2021 r., m. Chernivtsi, s. 12-16. Dostupno: <<https://cutt.ly/HMK1VRo>> [25 Lypen 2022].
3. Yerofei, Vlakhos, mytropolyt 2012, *Pravoslavnaia psykhotherapyia. Sviatootecheskyi kurs vrachevaniia dushy (Orthodox psychotherapy. Patristic Healing of the Soul)*, Serhyev Posad: TSL, 368 s. Dostupno: <<https://cutt.ly/yTXWHRx>> [24 Lypen 2022].
4. Larshe, Zhan-Klod 2021, *Dukhovnoe bessoznatelnoe: Pravoslavnaia kontseptsyia bessoznatelnoho y ee pryomeneniye v lechenyy psykhicheskyykh y dukhovnykh neduhov (The Spiritual Unconscious: The Orthodox Concept of the Unconscious and Its Application in the Treatment of Mental and Spiritual Ailments)*, Moskva: Yzd-vo Sretenskoho monasteryia, 302 s. Dostupno: <<http://surl.li/atycq>> [25 Lypen 2022].
5. Larshe, Zhan-Klod 2021, *Chelovecheskoe telo v svete pravoslavnoho verouchenyia (The human body in the light of Orthodox dogma)*, Moskva: Yzd-vo Sretenskoho monasteryia, 134 s. Dostupno: <<http://surl.li/atyil>> [25 Lypen 2022].
6. Marchuk, OT 2017. *Kontseptsyia dukhovnoho zdorovia v antropologii skhidnoi patrystyky (The concept of spiritual health in the anthropology of Eastern Patristics)*. Dysertatsyia kandydata filosofskyykh nauk, Kyiv, Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova, s. 220
7. Marchuk, OT 2021, *Osnovy klinichnoi dushpastyrskoii opiky (Basics of clinical pastoral care)*. Sylabus navchalnoi dystsypliny. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriiia Fedkovycha, Chernivtsi, 17 s. Dostupno: <<https://cutt.ly/MMK9IMe>> [24 Lypen 2022].
8. Piasta, R, Rysei T, Rokhman, Ya, Rudenko, O, Sichkaryk, I & Chmyr, A 2020, *Mystetstvo buty poruch. Sluzhinnia medychnoho kapelana (The art of being around. Service of a medical chaplain)*, Lviv: Koleso, 216 s.
9. Khrystokin, HV 2021, *Metodolohiia pravoslavnoi teolohii v yii paradyhmalnykh transformatsiyakh (Methodology of Orthodox theology in its paradigmatic transformations)*. Monohrafiia, Irpin: Universytet DFS Ukrainy, 404 s.
10. Larchet, Jean-Claude 2000, Thérapeutique des maladies spirituelles: Une introduction à la tradition ascétique de l'Église orthodoxe, *CERF*, 864 p.
11. Larchet, Jean-Claude 2007, Therapeutique des maladies mentales – l'expérience de l'orient chrétien des premiers siècles, *CERF*, 180 p.
12. Larchet, Jean-Claude 2014, Dieu ne veut pas la souffrance des hommes, *CERF*, 159 p.
13. Larchet, Jean-Claude 2016, Théologie de la maladie, *CERF*, 172 p.
14. Ρωμανίδου Ι, πρωτοπρεσβύτερος 2004. Πατερική Θεολογία, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρακαταθήκη. Available from: <<http://surl.li/atylu>> [25 July 2022].
15. Tymofiiieva, MP, Marchuk, IV & Marchuk, OT 2022, 'Spiritual and personal orientation of nurses' practice in dealing with palliative patients'. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, (7), 118-130. Available from: <<https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-9>> [25 July 2022].